manman bo‘ladilar. Bu o‘sishning va rivojlanishning me’yoriy bosqichi hisoblanadi. Keyinchalik, o‘smir yoshiga kelib, tarbiya va shaxsiy fazilatlar kuchi ta’sirida bolalar yoki xudbin, yoki g‘amxo‘r, yoki ikkalasini ham o‘zida birlashtiruvchi shaxs bo‘lib yetishadilar.

Nimalar bolada xudbinlik shakllanishiga olib keladi? Bola shaxsi ahamiyatining mubolag‘a qilinishi. Sababsiz maqtamang, bolaning haqiqiy yaxshi fazilatlari to‘g‘risida esa jim turmang. Bolaga o‘z pragmatik nuqtai nazarini va o‘z istaklarini majburlab o‘tkazish motivatsiyani va hayotga qiziqishni kamaytiradi.

Zarur ishlarni bolalar o‘rniga bajarish ularni o‘z tashabbuslaridan mahrum qiladi. Axloqiy me’yorlar deklaratsiyasida ota-onalarning shaxsiy o‘rnak ko‘rsatishi. Bunday holatda fikrlarning ichki to‘qnashuvi tufayli bolalarning axloqiy tasavvurlari noaniq bo‘lib qoladi.

Bolalarni sotib olish. Uydagi ishlar, maktabdagi baholar uchun to‘lov. Bunday vaziyatda bola o‘zining qiliqlariga emas, balki ularning narxlariga qiziqa boshlaydi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Bolada xudbinlik belgilarini sezsangiz yoki ularning oldini olmoqchi bo‘lsangiz, u holda nima qilish kerak? Bir necha maslahat beramiz.

Mayda g‘amxo‘rliklarni to‘xtating (uxlab qolmasligi uchun ertalab uyg‘otish; zarur ishlarini eslatish; dars tayyorlayotganda yonida o‘tirish va shunga o‘xshash).

Bolaga mustaqil tanlash va qaror qabul qilishga imkoniyat bering.

Uyda uni o‘z-o‘ziga emas, boshqalar uchun ham xizmat qilishga o‘rgating.

Faqat o‘zining ishlari bilan emas, balki do‘stlarining yutuqlari bilan ham qiziqing. Uning do‘stlariga bo‘lgan ijobiy baholariga rag‘bat bildiring.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). А.Курпатов. Быть эгоистом. Универсальные правила 176 печатных страниц, 2012,

(2). Фрейд Зигмунд, Толкование сновидений. Из серии Философия в кармане. “Эксмо”, 2021, 560 с.

(3). Д.И.Довбун, Н.И. Козлов. Дискуссия о эгоизме. 2022. https://psychologos.ru/articles/view/diskussiya-o-egoizme.-d.i.-dovbun---n.i.-kozlov

(4). B.Jovliyev, M. Mavlyanov. Imkoniyati cheklangan bolalarga mashg‘ulot o‘tish xususiyatlari. “Ilm sarchashmalari” jurnali, 2024-yil 5/2-son, 76–79-bet.

(5). Jamolova, L.A., Cho‘liyev, I.N., & Jovliyev, B.X. (2024). Me’yoridan ko‘p ovqatlanishning organizm antropometrik ko‘rsatkichlariga ta’siri. Miasto Przyszłości, 214–220-betlar.

(6). Jovliyev, B.X., & Quldoshev, J.L. Sportchilarning chiniqishini baholashda funksional sinamalardan foydalanish. Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, каракалпакский государственный университет имени Бердаха, факультет биологии, 33. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya to‘plami 2-qism 33-36-bet, 2022-yil 30- iyun.

(7). Rajobov O‘.M., Jovliyev, B.X. Imkoniyati cheklangan bolalarga mahalliy tendensiyalar asosida umumiy ta’lim berish xususiyatlari. QarshiDU BT xalqaro konferensiya, 2024-yil 26–27-aprel, 214–220-betlar.

Ilmurodova Dilobar Hamzayevna (ilmiy izlanuvchi, Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Qarshi filiali, o‘qituvchi, Qashqadaryo, O‘zbekiston; dilobar.ilmurodova@mail.ru)

GUMANITAR FAN O‘QITUVCHILARINING AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI SOHASIDA NAZARIY BILIMLARINI BAHOLASH METODIKASI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv asosida gumanitar fan o‘qituvchilarining axborot-kommunikativ hamda AKT kompetensiyalari, ularning nazariy bilimlarini baholash bo‘yicha ishlab chiqilgan darajalar asosida monitoring qilish uchun metodik tavsiyalar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *ta’lim, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta’lim, axborot-kommunikativ kompetensiya, AKT kompetensiyasi, monitoring, baholash darajalari.*

Илмуродова Дилобар Хамзаевна (научный исследователь Каршинского филиала ТУИТ имени Мухаммада аль-Хорезми, Кашкадарьинской области, Узбекистан; dilobar.ilmurodova@mail.ru)

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ УЧИТЕЛЕЙ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН В ОБЛАСТИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. *В статье представлены методические рекомендации по проведению мониторинга информационно-коммуникативной и ИКТ-компетентности педагогов системы гуманитарного образования на основе разработанных уровней оценки их теоретических знаний, основанных на компетентностном подходе*

Ключевые слова: *образование, компетентностно-ориентированное образование, информационно-коммуникационная компетентность, ИКТ компетентность, мониторинг, уровни оценки.*

Ilmurodova Dilobar Khamzaevna (Karshi branch of TUIT named after Muhammad al-Khorezmi of the, Kashkadarya region, Uzbekistan; dilobar.ilmurodova@mail.ru)

METHODOLOGY FOR ASSESSING THE THEORETICAL KNOWLEDGE OF HUMANITIES TEACHERS IN THE FIELD OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Annotation. *This article presents methodological recommendations for monitoring the information-communicative and ICT competencies of teachers in the humanities education system, based on the developed levels for assessing their theoretical knowledge, based on a competency-based approach.*

Keywords: *education, competency-based education, information and communication competence, ICT competence, monitoring, assessment levels.*

Kirish (Introduction). Bugungi kun ta'lim sharoitida o'qituvchilarda umummadaniy, fan va maxsus kompetensiyalarni shakllangan bo'lishi muhim masalalardan biri hisoblanadi. O'qituvchisi AKT kompetensiyasi kasbiy faoliyatda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati, jumladan, asosiy kompyuter savodxonligi, kasbiy muammolarni hal qilishda AKTdan foydalana olish qobiliyatidir. Bugungi kunda ta'limni axborotlashtirish jamiyatni axborotlashtirish jarayonining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash, saqlash, tarqatish va ulardan foydalanish maqsadlarida birlashtirilgan usullar, orqali axborotni taqdim etish, uni tinglovchiga zamonaviy o'qitish vositalaridan foydalangan holda yetkazish qobiliyati o'qituvchining intellektual va hissiy-axloqiy madaniyatining sifat jihatidan yangi darajasini ta'minlaydi, uzluksiz o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini tarbiyalashga bo'lgan ichki ehtiyojni yaratadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). AKT kompetensiyasini tushunish o'qituvchida quyidagi ko'nikma va qobiliyatlarga ega bo'lishi nazarda tutiladi:

– axborotni taqdim etish – kerakli ma'lumotlarni aniqlash va tegishli tarzda taqdim etish uchun AKT vositalaridan foydalanish qobiliyati;

– axborotga kirish – internet vositalari va xizmatlaridan hamda shu maqsadda dasturiy ta'minotdan foydalangan holda, ma'lumotlarni qidirish, to'plash yoki chiqarib olish imkoniyati;

– axborotni tanqidiy baholash – axborotning sifati, ahamiyati, foydaliligi, samaradorligi, shuning--dek, uning ishonchliligi, ilmiy xususiyati va maqsadli yo'naltirilganligi to'g'risida xulosa chiqarish qobiliyati;

– axborot yaratish – axborotni sharhlash va taqdim etish qobiliyati (ma'lumotlarni umumlashtirish, taqqoslash va taqqoslash), asosiy ofis dasturlari yordamida axborotni yaratish (moslashtirish, loyihalash, ishlab chiqish) va axborotni elektron shaklda formatlash qobiliyati;

– aloqa va axborot almashinuvi – AKT muhitida axborotni to'g'ri uzatish qobiliyati [5].

A.A.Elizarov AKT kompetensiyasini bilim, ko'nikma va tajriba to'plami sifatida tushunadi. Aynan shunday tajribaning mavjudligi, muallifning fikriga ko'ra, kasbiy funksiyalarni bajarishda hal qiluvchi ahamiyatga ega [1]. Shu bilan birga, bir qator olimlar (T.S.Panina, S.A.Dochkin, Y.V.Kletsov)ning zamonaviy o'qituvchining kasbiy faoliyatidagi axborot-kommunikatsiya kompetensiyasi haqidagi fikrlari mavjud [2]:

–o'qituvchining fanlarini o'qitish jarayonida, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining vositalari hamda usullaridan foydalangan holda kasbga doir muammolarni hal qila olish qobiliyati;

– kasbiy faoliyat davomida AKTning zamonaviy vositalaridan foydalanish bo'yicha erishilgan yutuqlarining darajasini aks ettiruvchi xususiyat, shaxsiy sifatlar;

– AKTning zamonaviy vositalaridan foydalaanish bilan kasbiy va pedagogik faoliyatda yuzaga kelgan vaziyatlarni to'g'ri baholay olish va samarali bo'lgan qarorlarni qabul qilish.

E.K.Henner asarlarida axborot kompetensiyasi deganda informatika va axborot texnologiyalari bo'yicha o'qitish va o'z-o'zini o'rganish jarayonida shakllangan bilim, ko'nikma va malakalar majmuyi, shuningdek, pedagogik faoliyatni amalga oshirish qobiliyati tushuniladi. Shunga muvofiq axborot kompetensiyasi uch komponentdan iborat: bilish, foydalana olish, o'quv faoliyatini tashkil etishda qo'llay olish hisoblanadi [3].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Raqamli ta'lim muhitida o'qituvchi faoliyatining mazmunini aks ettiruvchi o'qituvchilarning AKT kompetensiyalarini monitoring qilish o'qituvchining kasbiy faoliyatini o'rganish sohasidagi faol rivojlanayotgan tadqiqot yo'nalishlaridan biridir [6].

O'qituvchining AKT kompetensiyasini tahlil qilish axborotlarni tanlash, ularni qayta ishlash, yaratish, joylashtirish hamda axborot va ta'lim jarayonlarida aloqani tashkil etish kabi operatsion komponentlarni aniqlashga imkon berdi.

Gumanitar fan o'qituvchilarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida nazariy bilimlarini baholash darajalarini quyidagicha keltirishimiz mumkin:

–zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari haqida nazariy ma'lumotlarni egallash, nazariy ma'lumotlar negizida AKT savodxonligi bo'yicha bilim, ko'nikma va malaklarni rivojlantirish, ushbu ko'nikmalarni didaktik tamoyillarini bilish, nazariy ma'lumotni amaliyotda qo'llay olish darajasini baholash. Ushbu baholash tizimida nazariy, amaliy, kognitiv baholash darajalarini e'tiborga olish;

–axborot texnologiyalari haqida nazariy materiallarni egallaganlik darajasini aniqlash uchun quyi pog'onali testlardan foydalaniladi;

–axborot texnologiyalari vositalari bilan amaliy ishlash ya'ni texnik va dasturiy vositalar, tarmoq texnologiyalari, internet tarmog'i, web texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarini egallaganlik darajalarini aniqlash uchun mavzular doirasidagi topshiriqlardan foydalanilganda o'rta darajadagi baholash amalga oshiriladi;

–quyi va o'rta darajada baholash doirasidagi bilim va ko'nikmalarni malakaga aylantirilgan holda, o'z fanlarining portfoliosini yaratganlarida baholashning yuqori darajadagi pog'onasiga erishiladi [6].

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Gumanitar fan o'qituvchilarining AKT malakasini oshirish mazmuni, sifati va ularning tayyorgarligi hamda kompetentligiga qo'yiladigan malaka talablarida o'qituvchilar uchun umumiy bo'lgan kompetensiyalar qatorida berilgan AKT va mediasavodxonlik kompetentligining ko'rsatkichlari keltirilgan, ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

– ta'lim muassasasini axborotlashtirish g'oyalarini ilgari surish, AKT madaniyatini rivojlantirish va ushbu g'oyalarni amalga oshiruvchi ta'lim muhitini shakllantirishni ta'minlash;

– AKTdan foydalangan holda o'quvchilarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan ta'lim strategiyalarini joriy etishga ko'maklashish;

– ta'lim jarayonida AKTdan foydalanishning ijtimoiy, huquqiy va axloqiy normalari ahamiyatini tushunish, ulardan xavfsizlikni ta'minlagan holda foydalanish va ushbu yo'nalish bo'yicha tegishli yo'riqnomalarni ishlab chiqish;

– ta'lim mazmuniga mos bo'lgan AKTni o'qitish vositasi sifatida ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning turli samarali strategiya va yondashuvlarini rejalashtirish, ilgari surish va qo'llab-quvvatlash;

– maktab boshqaruvida va fanlarni o'qitish jarayoni faoliyatini takomillashtirish va samarali tashkil etishda AKT vositalarini joriy etilishini ta'minlash;

– ta'lim muassasa faoliyatini va o'quvchilar kompetensiyasini baholashning samarali usullarini joriy etishda axborot texnologiyalaridan foydalanish;

– ommaviy axborot vositalaridagi mediakontentni tushunish, mediasavodxonlik elementlarini o'zida mujassam etgan holda, ularni o'quvchilarda shakllantirish yo'llarini bilish;

– turli xil shakllarda va vositalar orqali axborotlarni tahlil etish, baholash, boshqarish va yangi ma'lumotlarni yaratish.

Ushbu darajalarga to'liq javob berish uchun gumanitar fan o'qituvchilarida AKT kompetensiyalarini shakllantirish va bilimlarni baholash uchun portfoliodan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Taklif etilayotgan portfolio quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'lishi nazarda tutiladi:

– shaxsiy ma'lumotlar;

– aktdan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish uchun tizimlashtirilgan nazariy va metodik materiallar;

– o'qituvchilar tomonidan tayyorlangan (belgilangan mavzular asosida) elektron-didaktik mahsulotlar (matn, taqdimotlar, videodars va hokazo);

– o'qituvchilar erishgan yutuqlar.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Yuqoridagilardan ma'lum bo'ladiki, ta'lim muassasalarida tahsil olib, o'sib kelayotgan yoshlarni zamonaviy axborot texnologiyalari asri talablari darajasidagi yetuk kadrlar etib tayyorlashda avvalombor ta'lim berayotgan o'qituvchilarning o'zida nafaqat fanlari doirasidagi bilim va ko'nikmalari, balki AKT savodxonligi bilimlariga ham ega bo'lmog'i, egallangan bilim va ko'nikmalardan samarali foydalana olishi lozim.

Shunday qilib, taqdim etilgan AKT kompetensiyasini baholash metodologiyasi gumanitar fan o'qituvchilarini axborot texnologiyalaridan foydalanish natijalarini baholash imkonini beradi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, AKT kompetensiyasini muvaffaqiyatli rivojlantirish portfoliodan o'qituvchilar foydalanishlari jarayonida izchil amalga oshiriladi, ular o'quv jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish tajribasini o'zlashtiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Базовая ИКТ компетенция как основа интернет-образования учителя. Тезисы доклада А.А.Елизарова на конференции RELaRN-2004 июнь 2004 г., Ассоциация RELARN.

(2). Панина Т.С., Дочкин С.А., Клецов Ю.В. Уровни информационно-коммуникационной компетентности педагогических работников [электронный ресурс]. http://www.belpc.ru/krirpo/index.php]

(3). Хеннер Е.К. Структурирование и формализация требований к компьютерной грамотности и ИКТ-компетентности субъектов системы непрерывного образования. Информатизация образования и науки. 2009, № 2, с. 71–85.

(4). Хеннер Е.К., Шестаков А.П. Информационно-коммуникационная компетентность учителя: структура, требования и система измерения. "Информатика и образование", 2004, № 12, с. 5 – 9.

(5). ЕВ Якушина. "Народное образование", ИКТ-компетентность: что нужно знать и уметь учителю. 2013, №1, с. 184–187.

(6). Hamzayevna I.D. Kasb-hunar maktablari ijtimoiy fanlar o'qituvchilari akt kompetensiyasilarini baholashda yondashuvlar. Kasb-hunar ta'limi мундарижа, с. 50.

Sattorova Feruza Elmurodovna (Samarqand davlat Chet tillar instituti katta o'qituvchi, PhD, doktorant)

CHET TILI TA'LIMIGA KOGNITIV YONDASHUV HAQIDA MULOHAZALAR

Annotatsiya. *Ushbu maqolada til o'rganishda va o'qitishda qo'llash mumkin bo'lgan kognitiv yondashuv haqida asosiy ma'lumotlar berilib, bu yondashuvning til o'zlashtirishga yordami, shuningdek, til o'rganish va tilni o'zlashtirish tushunchalar o'rtasidagi farqlar haqida mulohazalar berilgan. Til ta'limida bu yondashuvdan foydalanish til va undan foydalanish o'rtasida vujudga keladigan bo'shliq – pragmatik interferensiyani bartaraf etishga ko'maklashishi mumkinligi haqida fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *kognitiv yondashuv, kommunikativ yondashuv, til o'rganish, til o'zlashtirish, pragmatik interferensiya.*

Сатторова Феруза Элмуродовна (Самаркандский государственный институт иностранных языков, старший преподаватель, PhD, докторант)

СООБРАЖЕНИЯ О КОГНИТИВНОМ ПОДХОДЕ К ИНОСТРАННОЯЗЫЧНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

Аннотация. *В статье представлен обзор когнитивного подхода к изучению и преподаванию языка, его вклад в овладение языком, а также приведены различия между концепциями изучения языка и овладения языком. Думается, что использование этого подхода в языковом обра-зовании может помочь устранить разрыв между языком и его использованием – прагматическую интерференцию.*

Ключевые слова: *когнитивный подход, коммуникативный подход, изучение языка, овладение языком, прагматическая интерфереция.*

Sattorova Feruza Elmurodovna (Samarkand State Institute of Foreign languages Senior teacher, PhD, doctorant)

THE COGNITIVE APPROACH TO FOREIGN LANGUAGE EDUCATION: OVERVIEW

Annotation*. This article provides an overview of the cognitive approach to language learning and teaching, its contribution to language acquisition, and the differences between the concepts of language learning and language acquisition. It is thought that the use of this approach in language education can help to eliminate the gap between language and its use, in other words, elimination of pragmatic interference.*

Key words: *cognitive approach, communicative approach, language learning, language acquisition, pragmatic interference.*

Kirish. Ma'lumki, hozirgi globallashuv davrida sodir bo'layotgan to'xtovsiz yangiliklar va rivojlanish til ta'limiga talablarning tobora oshishiga olib kelmoqda, bunda har tomonlama malakali kadrlarni yetkazib berish, o'quvchi-talabalarning sohalari bo'yicha eng so'nggi bilimlarni o'zlashtirishi, pirovardida ularning kelajakda ko'proq imkoniyatlarga ega bo'lishi maqsad qilingan. Xususan, "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari tog'risidagi" PQ 5117-qaror turli soha mutaxassislarining salohiyatini oshirish va xorijiy tilni talab darajasida o'rganganlarni moliyaviy rag'batlantirish kabi harakatlar orqali yurtimiz yoshlarini chet tillarini o'rganishga ruhlantirish ko'zda tutilgan edi. Afsuski, "dunyo mamlakatlarida ingliz tilini bilish darajasini baholovchi eng yirik reyting–EF English Proficiency Index 2024-yilgi hisobotiga ko'ra, yurtimiz aholisi ingliz tilini bilish bo'yicha eng past mamlakatlar qatorida qolmoqda" [1]. Til o'rganish uchun yaratilayotgan imkoniyatlarga qaramay, til bilish darajasining pasayishiga bizga ma'lum bo'lmagan juda ko'p omillar bo'lishi mumkin, lekin ingliz tili o'qituvchisi sifatida nuqtayi nazarimiz til o'rganish uchun sarflanadigan mehnat va vaqt talabi o'rganuvchilar sonining kamayishiga olib kelmoqda. Jumladan, til ta'limini